

CONDITIONAL SYMBOLS

- ЕСУМ *Етимологічний словник української мови*. За ред. О. С. Мельничука. 7 т. Київ: Наукова думка, 1982–2012.
- ЭССЯ *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд*. Вып.1–39. Москва: Наука, 1974–2014.
- Ф Фасмер, Макс. *Этимологический словарь русского языка*. 4 т. Пер. с нем. О. Н. Трубачёва. Москва: Прогресс, 1986–1987.
- Berneker Berneker, Erich. *Slavisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg, 1908–1913.

УДК 811.111'373.6:821.111(410+73)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ “SUN” У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ США ТА АНГЛІЇ)

Розвод Е. В., аспірант

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна*

elina_rozvod@mail.ru

У статті йдеться про дослідження концепту на рівні художнього тексту. Визначено два основні типи концептів (за С. Аскольдовим-Алексєєвим): художні та пізнавальні, а також окреслено їхні основні диференційні ознаки. На прикладах англійської й американської літератур проілюстровано та проаналізовано особливості вербалізації досліджуваного концепту в художніх текстах.

Ключові слова: концепт, вербалізація, художня література, диференційні ознаки, образ, менталітет.

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА “SUN” В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ США И АНГЛИИ)

Розвод Э. В., аспирант

*Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки
пр. Воли, 13, г. Луцк, Украина*

В статье идет речь об исследовании концепта на уровне художественного текста. Определены два основных типа концептов (за С. Аскольдовым-Алексеевым): художественные и познавательные, а также указаны их основные отличительные признаки. На примерах английской и американской литературы проиллюстрированы и проанализированы особенности вербализации исследуемого концепта в художественных текстах.

Ключевые слова: концепт, вербализация, художественная литература, отличительные признаки, образ, менталитет.

VERBALIZATION OF THE CONCEPT “SUN” IN FICTION LITERATURE (BASED ON AMERICAN AND ENGLISH LITERATURE)

Rozvod E. V., Postgraduate Student

*Lesya Ukrainka Eastern European National University
Volia avenue, 13, Lutsk, Ukraine*

The article deals with the study of the concept in the literary texts. Two main types of concepts (pointed out by S. Askold-Alexejev) – artistic and cognitive – are described, their main features are described. Peculiarities of the verbalization of the researched concept are illustrated on the basis of the examples taken from English and American literature. The study of the fiction literature at the conceptual level opens prospects for understanding individual worldviews of writers from the standpoint of their national culture, national and universal values. Y. Holoborodko suggested that the investigation of a separate fiction system allows us to find general and specific features to a particular fragment. A concept in literary texts is usually implemented in images, but images are not involved in the creation of concepts. A concept must have an invariant meaning and wear a “name”, reflect a nation’s mentality, be

of constant, iterative nature (an image can be isolated) and manifest a significant phenomenon in the culture. The study of literary texts through the prism of the basic concepts of culture involves a combined application of synchronic and diachronic approaches, a comparison of works of various writers, and the analysis of the corresponding real life issues. This allows us to see what events are constants for a given national culture and which images of the world occur in it. The study of the concept SUN from the point of view of its cultural significance and understanding, means of its verbalization made it possible to find out the main distinctive features that are reflected in the works of American and English writers.

Key words: concept, verbalization, fiction, national culture, feature, image, mentality.

У сучасному мовознавстві широкого застосування набуває використання концепту як когнітивної категорії для вивчення та полівекторного аналізу мовних явищ. Слід зазначити, що актуальним є також використання категорії ‘концепт’ у комплексних дослідженнях у межах філософії, логіки, психології, лінгвокультурології, фольклору, літературознавства.

Постановка наукової проблеми та її зв'язок із науковими завданнями. У сучасній науковій літературі можна виокремити сім аспектів інтерпретації концепту: *логіко-філософський* (Дж. Кемені, Ч. Пірс, Г. Фреге), *власне філософський* (Ж. Дельоз, Ф. Гаватарі), *лінгвістичний* (В. Гак, В. Звєгінцев, Л. Резников, О. Тараненко, П. Чесноков), *лінгвокультурологічний* (А. Вежбицька, Д. Гудков, І. Захарченко, Л. Іванова, В. Іващенко, В. Красних, В. Маслова), *когнітивний* (В. Дем'янков, О. Кубрякова, З. Попова, Й. Стернін), *психолінгвістичний* (О. Залевська, О. Селіванова, О. Цапок, І. Штерн, Л. Лисиченко) та *літературно-культурологічний* (Л. Грузберг, Л. Іванова, О. Кагановська) [7, с. 67]. Усі ці аспекти свідчать про значущість концепту для мовознавчих розвідок і підтверджують його складну й неоднозначну природу, але водночас указують на необхідність поліаспектного та інтегрованого підходу до його комплексного аналізу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідження художніх творів на концептуальному рівні відкриває перспективи розуміння індивідуального авторського стилю письменника з позицій національної культури народу чи суспільства загалом та загальнолюдських духовних цінностей. О. Кагановська зауважує, що “концептуальний підхід до дослідження художнього тексту як до багаторівневого процесу встановлення смислу, “закодованого” автором, зумовлює відповідне його “розкодування” й вимагає входження до певних ментальних структур, розгорнутих у часі” [6, с. 114]. На думку Ю. Голобородька, “дослідження кожного окремого концепту авторської художньої системи дає змогу віднайти узагальнене й специфічне у тому чи іншому фрагменті” [4, с. 28].

Визначаючи концепт як одиницю художнього дискурсу з культурно зумовленими уявленнями суспільства про дійсність, ми ставимо собі за мету проаналізувати засоби вербалізації концепту SUN на матеріалі художньої літератури США та Англії. **Мета статті** полягає в дослідженні особливостей вербалізації концепту SUN та його представлення в художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У сучасному літературознавстві термін ‘концепт’ уживається переважно для когнітивного аналізу художнього тексту. Важливо враховувати те, що концепт може розглядатися і як наукова категорія, і як художнє явище, котре існує в літературі. На думку Н. Володіної, визначити сутність концепту як літературознавчої категорії можна, “звернувшись до трактувань цього явища, наявних у сучасному науковому дискурсі” [3, с. 5].

Концепт у літературі завжди реалізований в образах, проте не кожен образ бере участь у створенні концепту. Він повинен володіти інваріантним змістом і нести в собі віддзеркалення ментальності народу, мати ‘ім'я’, бути наділеним повторюваним характером (частина образів можуть бути одиничними) і маніфестувати знакові явища в культурі. У літературному концепті, на відміну від образу, домінантним є саме інваріантний зміст, який отримує в кожному конкретному випадку індивідуально-творчу реалізацію. Концепт створюється за участю автора, але реконструюється читачем (критиком, дослідником) [3, с. 11].

Зупинимося детальніше на окремих ознаках літературного концепту. Як і будь-який інший, він є ментальним утворенням. Ментальність (від лат. *mentalis* – розум, мислення) – це “сукупність уявлень, понять, розумових структур, способів сприйняття світу...” [5]. Поняття менталітету зазвичай співвідносять з особливостями сприйняття світу певною спільнотою чи групою людей з колективними уявленнями; найчастіше народом, нацією, суспільством певного періоду (менталітет французів, англійців, німців і т. д.). Менталітет нерідко протиставляється раціональній розумовій діяльності й ідеології як “сфера невідрефлексованої, стихійно розвиненої думки, невідокремленої від емоцій, звичок, прийомів пізнання” [2]. Менталітет, проявляючись безпосередньо у сфері думки, способі мислення, позначається також на поведінці людей і, як зазначає Є. Фаріно, на “мовній концептуалізації” [8].

С. Аскольдов-Алексєєв визначив два різновиди концептів – *пізнавальні* й *художні*, підкресливши їхню єдність і водночас розмежувавши за певними ознаками [1, с. 274–275].

Пізнавальний концепт має такі диференційні ознаки:

- суспільний;
- психологічно простий;
- не домішуються почуття, бажання, взагалі щось ірраціональне;
- стосується множинної предметності, ідеальної або реальної;
- невизначені можливості, підпорядковані законам логіки або вимозі відповідати реальній дійсності;
- скерований на конкретні уявлення, що є складниками його логічного ‘родового’ обсягу;
- виконує номінативну або дефінітивну функцію, не має ніякої (або малу) внутрішньої спорідненості зі своїми внутрішніми смислами.

Художній концепт можна окреслити такими ознаками:

- індивідуальний;
- психологічно складний;
- становить собою комплекс почуттів, бажань, ірраціонального;
- не завжди стосується множинної предметності;
- у ньому наявний зв’язок елементів, скерований на прагматику художньої асоціативності;
- тяжіє до потенційних образів і скерований на них, вільний від рамок логічного визначення;
- це символи, які мають внутрішній органічний зв’язок зі своїми значеннями.

Не дивлячись на здійснену диференціацію цих концептів, остаточної межі між ними вчений не проводив, оскільки пізнавальні концепти можуть відображати елементи поетичного сприйняття дійсності, а художні – містити в собі логічно організовану інформацію. Отже, художній концепт визначається більшою індивідуальністю та психологічною складністю, а найсуттєвіша його ознака – здатність до художньої асоціативності – визначає естетичну цінність концепту в художній літературі. На думку В. Зусмана, художні концепти мають діалогічну природу, бо свідомість, яка їх породжує (авторська), і свідомість, яка їх сприймає (читацька), у цьому аспекті рівноцінні, тому кожне сприйняття концептів є варіантом нового породження.

Огляд літератури крізь призму базових концептів культури передбачає зіставлення творчості різних письменників, поєднання синхронічного і діахронічного аспектів, а також вихід за межі літератури у сферу дійсності. Це дає змогу побачити, які явища є константами для певної національної культури, який образ світу в ній виникає [3, с. 14].

Для встановлення семантики концепту SUN як художнього концепту ми проаналізували фрагменти 18 художніх творів США та Англії, а саме Henry Miller 'Tropic of Cancer' (USA), William Golding 'Lord of the Flies' (England), Ray Bradbury 'Dandelion Wine' (USA), Virginia Woolf 'Mrs Dalloway', 'The Waves' (England), James Joyce 'A portrait of the artist as a young man' (Ireland, England), D. H. Lawrence 'Lady Chatterley's Lover' (England), Joseph Conrad 'Typhoon', 'Lord Jim' (England), John Fowles 'The Ebony Tower' (England), Richard Bach 'Jonathan Livingston Seagull' (USA), Herman Melville 'Moby-Dick or the White Whale' (USA), Ernest Hemingway 'The old man and the sea', 'The snows of Kilimanjaro' (USA), John Galsworthy 'The Man of Property', 'Indian Summer of a Forsyte' (England), John Steinbeck 'The Grapes of Wrath', 'The Pearl' (USA).

На цьому етапі дослідження детально розглянемо та проаналізуємо приклади із трьох романів: 'Tropic of Cancer' by Henry Miller (USA), 'Lord of the Flies' by William Golding (England), 'Dandelion Wine' by Ray Bradbury (USA).

Здійснений аналіз свідчить про те, що в романі Генрі Міллера 'Tropic of Cancer' сонце є образом спокою : *"The sun is setting. I feel this river flowing through meits past, its ancient soil, the changing climate. The hills gently girdle it about: its course is fixed"* [9].

У наступному прикладі: *"I am a free man — and I need my freedom. I need to be alone. I need to ponder my shame and my despair in seclusion; I need the **sunshine** and the paving stones of the streets without companions, without conversation, face to face with myself, with only the music of my heart for company. What do you want of me? When I have something to say, I put it in print. When I have something to give, I give it. Your prying curiosity turns my stomach! Your compliments humiliate me! Your tea poisons me! I owe nothing to anyone. I would be responsible to God alone — if He existed"* [9] ми спостерігаємо трансформацію вербалізованої лексеми **sun** → **sunlight**, яка символізує не лише саме небесне світило, а й світло і тепло, що є додатковими та уточнювальними ознаками.

Варто зазначити, що цей приклад яскраво символізує **швидку зміну стану Сонця, його кольорового спектру**: *"The sun is setting fast. The colors die. They shift from purple to dried blood, from nacre to bister, from cool dead grays to pigeon shit"* [9].

У романі Вільяма Голдінга 'Lord of the Flies' усі події, які відбуваються, пов'язані зі спекою та сонцем: *"...then they broke out into the **sunlight** and for a while they were busy finding and devouring food as they moved down the scar toward the platform and the meeting..."*, зазначимо, що в цьому прикладі використовується також лексема '*sunlight*'. Подальші приклади описують та підтверджують загальні ознаки Сонця як небесного світила, котрі існують у свідомості людини: характеристики **обіднього сонця** – *"the afternoon sun slanted in from the other side of the platform and most of the children, feeling too late the smart of sunburn, had put their clothes on"*; **особливості розташування** – *"...the silence was so complete that they could hear the unevenness of Piggy's breathing. The sun slanted in and lay golden over half the platform"*; *"In the west, and unheeded, the sun lay only an inch or two above the sea. Their faces were lit redly from beneath. Piggy fell against a rock and clutched it with both hands"*. Наступний приклад показує, що Сонце викликає позитивні емоції та відчуття задоволення: *"they accepted the pleasures of morning, the bright sun, the whelming sea and sweet air, as a time when play was good and life so full that hope was not necessary and therefore forgotten"*; *"At midday the illusions merged into the sky and there the sun gazed down like an angry eye. Then, at the end of the afternoon; the mirage subsided and the horizon became level and blue and clipped as the sun declined. That was another time of comparative coolness but menaced by the coming of the dark. When the sun sank, darkness dropped on the island like an extinguisher and soon the shelters were full of restlessness, under the remote stars"*; *"There was a small pool at the end of the river, dammed back by sand and full of white water-lilies and needle-like reeds. Here Sam and Eric were waiting, and Bill. Jack, concealed from the sun, knelt by the pool and opened the two large leaves that he carried"* [11].

Слід зазначити, що в романі Рея Бредбері ‘Dandelion Wine’ також спостерігається так званий зв’язок ‘літо–сонце–світло’. Наведемо декілька прикладів із роману: “...*the courthouse clock boomed. Birds leaped from trees like a net thrown by his hand, singing. Douglas, conducting an orchestra, pointed to the eastern sky. The sun began to rise*”; “... *he folded his arms and smiled a magician’s smile. Yes, sir, he thought, everyone jumps, everyone runs when I yell. It’ll be a fine season. He gave the town a last snap of his fingers. Doors slammed open; people stepped out. Summer 1928 began*” [10].

Наступні приклади свідчать про те, що сонце виступає як символ життя: “*The world slipped bright over the glassy round of his eyeballs like images sparked in a crystal sphere. Flowers were sun and fiery spots of sky strewn through the woodland. I’m really alive! he thought. I never knew it before, or if I did I don’t remember!*” [10]; “*And there, row upon row, with the soft gleam of flowers opened at morning, with the light of this June sun glowing through a faint skin of dust, would stand the dandelion wine. Peer through it at the wintry day—the snow melted to grass, the trees were reinhabitated with bird, leaf, and blossoms like a continent of butterflies breathing on the wind. And peering through, color sky from iron to blue*” [10].

Ще однією ознакою досліджуваного концепту є те, що сонце представлено як джерело енергії: “*Well, as anyone knew, the hills around town were wild with friends putting cows to riot, playing barometer to the atmospheric changes, taking sun, peeling like calendars each day to take more sun. To catch those friends, you must run much faster than foxes or squirrels. As for the town, it steamed with enemies grown irritable with heat, so remembering every winter argument and insult. Find friends, ditch enemies! That was the Cream-Sponge Para Litefoot motto. Does the world run too fast? Want to catch up? Want to be alert, stay alert? Litefoot, then! Litefoot*” [10]; “*One moment, the door to Sanderson’s Shoe Emporium was empty. The next, Douglas Spaulding stood clumsily there, staring down at his leather shoes as if these heavy things could not be pulled up out of the cement. The thunder had stopped when his shoes stopped. Now, with painful slowness, daring to look only at the money in his cupped hand, Douglas moved out of the bright sunlight of Saturday noon. He made careful stacks of nickels, dimes, and quarters on the counter, like someone playing chess and worried if the next move carried him out into sun or deep into shadow. “Don’t say a word!” said Mr. Sanderson*” [10].

Наведемо приклади, цитати з яких стали популярними виразами й широко використовуються в комунікативних процесах: “*I’ve always known that the quality of love was the mind, even though the body sometimes refuses this knowledge. The body lives for itself. It lives only to feed and wait for the night. It’s essentially nocturnal. But what of the mind which is born of the sun, William, and must spend thousands of hours of a lifetime awake and aware? Can you balance off the body, that pitiful, selfish thing of night against a whole lifetime of sun and intellect? I don’t know. I only know there has been your mind here and my mind here, and the afternoons have been like nine can remember*”; “*Sunsets we always liked because they only happen once and go away*”, “*But, Lena, that’s sad*”, “*No, if the sunset stayed and we got bored, that would be a real sadness*”; “*For John was running, and this was terrible. Because if you ran, time ran. You yelled and screamed and raced and rolled and tumbled and all of a sudden the sun was gone and the whistle was blowing and you were on your long way home to supper. When you weren’t looking, the sun got around behind you! The only way to keep things slow was to watch everything and do nothing! You could stretch a day to three days, sure, just by watching!*” [10]. У наведених прикладах спостерігаємо чітке вираження важливості **Сонця – небесного світила**. Також зазначимо, що Сонце відіграє важливу роль у процесах виникнення та еволюції життя суспільства.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, проаналізувавши особливості вербалізації концепту SUN на основі його вираження в художньому дискурсі, можемо вважати досліджуваний концепт художнім. Щодо вербалізаторів концепту в зазначених творах художньої літератури Англії та США, то лексика, яка його відображає, є досить малочисельною.

Подальші розвідки, які проводитимуться на матеріалі англійськомовної біблійної літератури, дадуть змогу простежити репрезентацію й розуміння концепту SUN у біблійному дискурсі та з'ясувати його контекстуальні особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : [антология]. – М. : Академия, 1997. – С. 267–279.
2. Большакова А. И. Менталитет / А. И. Большакова // Западное литературоведение XX в. : энциклопедия. – М. : Intrada, 2004. – С. 251.
3. Володина Н. В. Концепты, универсалии, стереотипы в сфере литературоведения : монография / Н. В. Володина. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 256 с.
4. Голобородько К. Ю. Лінгвістичний статус концепту / К. Ю. Голобородько // Культура народов Причерноморья. – Симферополь, 2002. – № 32. – С. 27–30.
5. Гуревич П. С. Психологический словарь / П. С. Гуревич. – М. : Олма Медиа Групп; ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2007. – С. 365.
6. Кагановська О. М. Проблема інтерпретації текстових концептів у художньому прозаїчному творі / О. М. Кагановська // Мова і культура. – 2001. – Т. IV, вип. 3. – С. 114–121.
7. Краснобаева-Чорна Ж. В. Термінополе КОНЦЕПТ / Ж. В. Краснобаева-Чорна // Українська мова. – 2006. – № 3. – С. 67–79.
8. Фарыно Е. Менталитет / Е. Фарыно // Идеи в России. – Лодзь, 2000. – Вып. 3.– С. 234.
9. Miller H. Tropic of Cancer [Electronic resource] / Henry Miller. – Mode of access : [<https://archive.org/details/HenryMillerTropicOfCancer>]
10. Bradbury R. Dandelion Wine [Electronic resource] / Ray Bradbury. – Mode of access : [<https://archive.org/details/RayBradburyDandelionWine>]
11. Golding W. Lord of the Flies [Electronic resource] / William Golding. – Mode of access : [http://royallib.com/read/Golding_William/Lord_of_the_Flies.html]

REFERENCES

1. Аскольдов, Сергей. Концепт и слово. У *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста*: антология, 267–279. Москва: Академия, 1997.
2. Большакова, Алла. Менталитет. У *Западное литературоведение XX в.*: энциклопедия, 251. Москва: Intrada, 2004.
3. Володина, Наталья. *Концепты, универсалии, стереотипы в сфере литературоведения*. Москва: Флинта: Наука, 2010.
4. Голобородько, Константин. “Лінгвістичний статус концепту”. *Культура народов Причерноморья* (32) 2002: 27–30.
5. Гуревич, Павел. *Психологический словарь*. Москва: Олма Медиа Групп; ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2007.
6. Кагановська, Олена. “Проблема інтерпретації текстових концептів у художньому прозаїчному творі”. *Мова і культура* (IV, 3) 2001: 114–121.
7. Краснобаева-Чорна, Жанна. “Термінополе КОНЦЕПТ”. *Українська мова* (3) 2006: 67–79.
8. Фарыно, Ежи. Менталитет. У *Идеи в России*, 234. Лодзь, 2000.
9. Miller, Henry. *Tropic of Cancer*. <https://archive.org/details/HenryMillerTropicOfCancer>.
10. Bradbury, Ray. *Dandelion Wine*. <https://archive.org/details/RayBradburyDandelionWine>.
11. Golding, William. *Lord of the Flies*. http://royallib.com/read/Golding_William/Lord_of_the_Flies.html.